

Pataki József: A magyar színészet története. Budapest, Táltos, 1922. N. 8-r. 224. l.

Ma, mikor a magyar műveltségre új feladatok várnak, új jelentőséget nyer a nemzetmentésnek egyik legfontosabb eszköze, a színészet is. Érdemes munkát végzett tehát Pataki József, a Nemzeti Színház tagja, a magyar színészet küzdelmes múltjának megrajzolásával. Könyve nem részletesen kidolgozott festmény, inkább összefoglaló vázlat. Célja egészen más, mint az, mely Bayer Józsefet *A nemzeti játékszín történetében* vagy Ferenczi Zoltánt *A kolozsvári színészet és színház történetében* lelkesítette. Míg ugyanis ezek mélyreható kutatásaikkal ismeretlen területeket fedeztek fel a magyar színésztörténet számára, addig Pataki az eddigi kutatások eredményeit akarta csoportosítani és értékelni. Munkájának becse épen azért leginkább kritikai szempontjainak helyességétől, valamint alakító és előadó tehetségének erejétől függ.

Pataki a magyar színészet történetét a színész szemüvegén át nézte. Az ő érdeklődését inkább lekötötték a színtársulatok csalódásai és sikerei, mint hatásuk eszközei. Jórészt ezért maradt könyvében felhasználatlanul a különböző színpadokon előadott darabok jegyzéke, melyet Bayer és Ferenczi oly lelkiismeretes gondnal állítottak össze. Ez az egyoldalúság azonban Pataki vizsgálódásainak nemcsak hátrányára, hanem előnyére is szolgál. Határozott szempontjainak köszönhető, hogy felesleges részletekbe nem merült, s hogy mindig észrevette, ami a magyar színészet fejlődését korlátozta vagy elősegítette. Ügyes számitással, szinte drámai rendezéssel állította elénk munkájának első részében a magyar színészet viszontagságos sorsát a Nemzeti Színház megnyitásáig. Önállóságának még biztosabb jeleit adta könyvének második részében, a Nemzeti Színháznak a megnyitástól napjainkig terjedő történetében. Legtöbb hasznát vette itt alapos színházi ismereteinek, mikor a különböző színházi igazgatást jellemezte, főképp mikor Szigligeti vezető egyéniségének szolgáltatott igazságot, s mikor a Paulay-korszaknak fényes eredményeit annyi bensőséggel emelte ki. A vidéki színházak élete kevesebb felőlőt nyújtott a jellemzés számára, de az az összefoglaló kép, mely a befejező harmadik rész szakaszaiból tárul elénk, egyfelől sok megszívlelendő tanulságot tartalmaz, másfelől itt is, ott is az egyénítés nyomait mutatja.

Különösen vonzókká teszi Pataki megállapításait és ítéleteit a magyar színészet iránt érzett őszinte szeretete. Több ez, mint hivatásszeretet; igazi alapja az erős nemzeti érzés. Pataki a magyar színészen a magyar műveltség harcosát látja, azért tud oly szívből örülni a magyar színészetnek legkisebb előmenetelén is. Rokon- és ellenérzéseit nem titkolja. Époly csodálattal tekint id. b. Wesselényi Miklósról, az erdélyi színészet nemes pártfogójára, mint Földváry Gáborra, az erélyes, színházépítő alispánra, vagy arra az egyszerű napszámosra, ki puszta lelkesedéssel két hétig ingyen hordott téglát a Nemzeti Színház falaihoz. A melegség árad ki minden sorából, úgyhogy előadása, bár gyakran kellelén túl egyszerűsíti a bonyolultat is, mindig közvetlen és érdekes.

Mindazáltal Pataki könyvét minden vonzó tulajdonsága ellenére fájdalmas érzéssel tesszük le kezünkől. Elszorul szívünk, ha Kolozsvárra, Nagy-

váradra, Kassára, Pozsonyra, Temesvárra s Aradra gondolunk, hol a magyar színészet fejlődését ismét idegen erőszak akarja megakasztani. Vajha Pataki hite szállná meg a magyar színészet munkásait s pártfogóit a veszélyeztetett pontokon, hogy győzelmesen vehetnék fel a harcot az elnyomók nemtelen fegyvereivel!

PAPP FERENC.

Alszeghy Zsolt: A XIX. század magyar irodalma. Budapest, Szent-István, 1923. 8-r. 286. l.

A szerző nem választotta meg helyesen munkája címét: vizsgálódása ugyanis irodalmunknak egész újkorát átfogja; Bessenyei korának törekvéseinél kezdődik s napjaink irodalmára is kiterjed. Némely részletében nem is pusztán irodalomtörténet, hanem általános magyar kor- és szellemtörténetté szélesedik ki. Ennyiben tehát a cím kevesebbet mond a valóságnál. Másrészt azonban a cím többet ígér, mint amennyit a könyv ad: újabbkori irodalmunknak csak hiányos és egyoldalú képét nyújtja.

A nélkül, hogy eljárását megokolná, a szerző idő és elnevezés tekintetében is eltér az eddig ismert korszakos felosztásoktól. Irodalmunk természetéből merített szempont helyett a politikai történet kiemelkedő mozzanatai jelölik nála a korszakok határát, talán helyesen, de nem következetesen: a századforduló irodalmát például Kiss József Hét c. folyóiratának megindulásától, 1890-től számítja. Felosztására, valamint a műnek kortörténeti bevezetéseire, politikai felfogására is nagy hatással volt Szekfű Gyula *Három nemzedék* c. munkája. De amíg Szekfű az újabb kor magyar politikai és művelődéstörténetének bírálatában következetesen érvényesíti és bőven megokolja művének alapeszméjét, addig ez a tervszerűség, átgondoltság és meggyőző okadatolás Alszeghy felosztásából hiányzik, vagy csak kevéssé érezhető. Miért kellett például az 1841—49-ig terjedő irodalomtörténeti időszakot a *politikai gondolat uralmának* jegyébe erőszakolni? A politikai gondolat uralma, ha egyetemes nemzeti célok, érdekek eszméjének a közhangulatban és irodalomban való erősebb térfoglalását értjük rajta, már jóval Kossuth Pesti Hírlapjának megindulása előtt megkezdődik s a szabadságharc leverése után sem ér véget. És ezen, irodalmi értelemben kevesetmondó cím alatt tárgyalja a szerző többi között Kemény Zsigmondot, akiről különben mindjárt az elején kijelenti, hogy nála «a politikai gondolat teljesen átengedi a helyét a művészet követelményeinek» — ami nem is egészen igaz — Arany Jánost, akinek költészetén végigtekintve, szintén kénytelen megállapítani, hogy «elfutott kezünkől a politikai gondolat, amit e korszakban uralkodónak vettünk.» Petőfit, e korszak legnagyobb költőjét sem politikai költészete emelte a világirodalom halhatatlanjai közé. E korszak drámairodalmában is inkább csak célzások, vonatkozások jelzik a korszellem demokratikus elhajlását. A liberális politika előrenyomulásánál — irodalomtörténetről lévén szó — fontosabb, hogy a romantícizmust felváltja a realizmus, melynek uralma a *dermedtség korszakában* is tart, ahogyan az 1849—67. időszakot a szerző nevezi. Ez az elnevezés is helytelen. Jókai virágkorát éli, Arany, Tompa, Madách stb. legszebb műveiket írják — a dermedés az irodalomban csak pillanatnyi, de nem jellemző